

УДК 821.161.3.09 “19” – 1

**“ТАБЕ. З ПАДЗЯКАЙ ЗА ВЫЗВАЛЕННЕ РАДКОЎ”:
АДМЕТНАСЦЬ ЛІРЫЧНАЙ ГЕРАІНІ Ў ПАЭЗІІ ЯЎГЕНІІ ПФЛЯЎБАЎМ**

І.І. Шматкова

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
Мінск, Рэспубліка Беларусь, i.shmatkova@gmail.com*

У артыкуле разглядаюцца ідэйна-тэматычныя і жанрава-стылёвыя асаблівасці лірыкі беларускай паэтэсы Яўгеніі Пфляўбаўм, адметнасць яе лірычнай гераіні, аналізуюцца біяграфічныя звесткі, выяўляецца іх сувязь з творчым шляхам аўтаркі. Вызначаецца роля творчасці Я. Пфляўбаўм у развіцці беларускай жаночай паэзіі XX ст.

Ключавыя словы: жыццёвы і творчы шлях Яўгеніі Пфляўбаўм; ідэйна-тэматычныя і жанрава-стылёвыя адметнасці творчасці; лірычная гераіня; беларуская жаночая паэзія.

Імя беларускай паэтэсы Яўгеніі Пфляўбаўм (1908–1996) у беларускім літаратуразнаўстве стала сімвалам жаночай адданасці і самаахвярнасці, нездарма яе прозвішчам названа выдавецтва, якое друкуе выключна жаночыя творы. Гэта звязана з вядомым фактам з яе біяграфіі, калі яна большую частку жыцця пісала, не друкуючы свае творы, а тое, што друкавалася – было падпісана іменем яе мужа Максіма Лужаніна. Літаратуразнаўцы неаднаразова называлі яе “невядомай паэткай, жонкай вядомага паэта”, “паэткай, якой не было” [15].

Да сённяшняга дня ў біяграфіі Яўгеніі Пфляўбаўм працягваюць раскрывацца невядомыя раней факты. Яўгенія Эдгардаўна Пфляўбаўм нарадзілася ў Мінску ў сям’і Алены Кандратаўны Лагун і Эдгара Карлавіча Пфляўбаўма, нямецкага чыгуначніка, запрошанага для працы ў мінскім дэпо. Але ў анкеце І з’езда “Маладняка” ў лістападзе 2025 г. Яўгенія назвала сваім бацькам “вясковага настаўніка” [15, с. 5] – Уладзіміра Рафаілавіча Сакалоўскага (дырэктара І-й мінскай сярэдняй школы, перакладчыка падручнікаў на беларускую мову), другога мужа маці. У 1923 г. яна закончыла Мінскую сярэдняю чыгуначную школу, у 1925 г. – Белпедтэхнікум, у 1930 г. – Літаратурна-лінгвістычнае аддзяленне педагогічнага факультэта БДУ.

У 1931 г. Я. Пфляўбаўм выходзіць замуж за Максіма Лужаніна (Алеся Каратая). У 1933 г. яе муж быў асуджаны і на два гады высланы ў Сібір (г. Марыінск Кемераўскай вобл.). Паэтэса, прадаўшы сваю бібліятэку дзеля грошай на дарогу, паехала за ім, працавала там настаўніцай. У 1935 г. пасля заканчэння тэрміну пакарання мужа яны вяртаюцца ў Маскву да бацькоў Я. Пфляўбаўм, паэтэса працуе карэктарам, а пасля – рэдактарам Абароннага дзяржаўнага выдавецтва ў Маскве (1935–1945 гг.). З 1945 г. і да канца жыцця жыла ў Мінску. Такія біяграфічныя звесткі падаюцца традыцыйна, у тым ліку і ў адным з апошніх выданняў – ва

ўступным артыкуле да кнігі выбранай паэзіі Я. Пфляўбаўм “Сонца” (2023) [8, с. 4–9]. Але ў гэтым жа годзе ў часопісе “Роднае слова” (2023, № 10) быў надрукаваны артыкул С. Шапрана, прысвечаны сяброўскаму шаржу на верш Я. Пфляўбаўм, у якім згадваюцца ўспаміны дачкі Янкі Маўра [7], якая сябрала з Яўгеніяй Эдгардаўнай. Я. Пфляўбаўм распавядала Наталлі Іванаўне, “як прыехаўшы ў ссылку да мужа, даведлася, што ён жыве не адзін, а з іншай жанчынай. Абражаная ў сваіх пачуццях, паэтка (ёй было ўсяго дваццаць тры, Лужанін на год старэйшы) вярнулася ў Мінск і, развёўшыся, пераехала ў Маскву. Там яе пакахаў ваенны, за якога яна выйшла замуж. Калі пачалася вайна, муж пайшоў на фронт, дзе загінуў. Так у трыццаць з нечым Яўгенія Пфляўбаўм стала ўдавой” [12]. Тады ўзнікае пытанне, як вярнуўся ў яе жыццё М. Лужанін? Не меншай загадкай застаецца і той факт, чаму паэтэса не друкавалася больш за пяцьдзясят гадоў? Па якой прычыне М. Лужанін ставіў сваё імя пад творамі жонкі: каб абараніць яе ад магчымых нападак крытыкаў, не хапала часу самому пісаць, аўтарскі ганарар ў асабістага сакратара Якуба Коласа быў большым або была нейкая іншая акалічнасць?

Адказы на гэтыя пытанні можна паспрабаваць знайсці ў паэтычных творах Я. Пфляўбаўм. Увогуле, лірыка – адзін з асабістых відаў творчасці, як вядома, вобраз лірычнага героя цесна звязаны з асобай аўтара. А калі гэтыя творы былі прызначаны не для друку, а насілі хутчэй “дзённікавы характар”, то рысы аўтабіяграфічнасці ў ёй навідавоку. А. Вярцінскі трапна зазначыў, што вершы Я. Пфляўбаўм “узніклі як размова сам-насам, як дыялог са сваім унутраным голасам, са сваёй душой <...> як старонкі паэтычнага дзённіка” [9, с. 6].

Да літаратурнай творчасці Я. Пфляўбаўм далучылася яшчэ ў студэнцкія гады, яна была сябрам літаратурных аб’яднанняў “Маладняк” (з 1924 г.) і БелАПП (Беларускай асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў, з 1928 г.).

Першым надрукаваным твораў паэтэсы лічыцца верш “Пялёсткі восені” (газета “Савецкая Беларусь”, 1925 г.). У 1926 г. быў выдадзены сумесны зборнік Я. Пфляўбаўм, З. Бандарынай і Н. Вішнеўскай “Вершы” пад рэдакцыяй У. Дубоўкі (накладам 2000 асобнікаў, 46 старонак малога фармату на газетнай паперы). Гэта кніга – першы ў гісторыі беларускай літаратуры сумесны зборнік жаночай паэзіі – была высока ацэнена многімі тагачаснымі даследчыкамі (М. Байковым, А. Луцкевічам, Л. Клейнбартам і інш.). У 1926 г. М. Байкоў у часопісе “Маладняк” надрукаваў рэцэнзію на гэту сумесную кнігу, назваўшы яе “першым за час рэвалюцый зборнікам жаночай творчасці. <...> Беларускія паэткі паказалі, што яны могуць пісаць не горш, а часам, калі мова датыча жаночых інтарэсаў, жаночае долі-нядолі, лепш за іх таварышаў-хлопцаў” [3]. Таксама станоўча новую жаночую кнігу ацаніў А. Луцкевіч у 1929 г. у артыкуле “З усходніх загонаў (Літаратурны агляд)”: “Наша паэзія мае надта мала жаночых найменняў. Апрача Цёткі ды Буйлянкі – бадай нікога больш з жанок не бачылі мы на нашым адраджэнскім Парнасе. Дык тым прыемней адзначыць уваход на Парнас беларускі гэтых трох паэтак” [5, с. 235].

Я. Пфляўбаўм у гэты час упэўнена адносіла сваю творчасць да папулярнага ў той час кірунку – маладнякізму [15, с. 5]. Паводле вызначэння А. Бабарэкі, “Маладнякізм – гэта форма, у якой матэрыялізуецца сродкамі мастацкага слова, а праз гэта і аб’ектывуецца на полі грамадскай працы класавая свядомасць рабоча-сялянскага класа ў эпоху Кастрычніка на Беларусі” [1]. Маладнякоўцы вырашылі “абнавіць” літаратуру, адкінуўшы традыцыі Купалы і Коласа, аб’віўшы іх занадта

сумнымі, і, у сваю чаргу, агучылі вобраз вясёлага і радаснага станаўлення новага жыцця, яны паставілі сабе задачу – “вясенніць нашу літаратуру” [2, с. 255]. Але як зазначыў літаратуразнаўца У. Конан, “Раннія вершы Яўгеніі Пфляўбаўм добра ўпісаліся ў кантэкст першапачатковага, сялянскага маладнякізму: у гэтай паэзіі дамінавала парадаксальная мінорная радасць, элегічная гімнаграфія. Тая паэзія вітала рэвалюцыйнае абнаўленне жыцця, выявіла парыў сялянскага народа да творчасці, цывілізацыі. Але было прадчуванне бяды, вялікай катастрофы. Сімвалам надзеі на сацыяльную справядлівасць і радасць жыцця быў абстрактны матыў “чырвані”...” [15, с. 9]. Сапраўды, у вершах “маладнякоўскага” перыяду зашмат “чырвані”: “Чырвань радасці агнёвай // Песціць твар мой задуменны” (верш “Айчына”, 1924) [8, с. 12], “Чырвань, сіль павучынным спавіты...” (верш “Не спіцца ўночы”, 1925) [8, с. 13], “Маланка?! Не, маланкі не было: // Яна скрыжалі зрэзала мінулым, // Яна сваё нясмелае святло // У чырвань-бляск не апрагнула” (верш “Навальніца”, 1925) [8, с. 14] і інш. Але калі параўнаць вершы Я. Пфляўбаўм з творамі іншых маладнякоўцаў, яе паэтычны радок вылучаецца меншым рэвалюцыйным запалам, яе лірычнай гераіні ўласцівы нават, як зазначае сучасная даследчыца беларускай літаратуры гэтага часу А. Данільчык, – “эратычнасць, цялеснасць” [8, с. 6]: “Я маладая... мяне кахаюць... // Мне спеў квітнее на шчырых вуснах. // Ё вачох не знойдзеш журбы спакуснай, // Я маладая... мяне кахаюць” [8, с. 22].

Але лірычнаму таленту Я. Пфляўбаўм, акрамя маладнякізму, таксама ўласцівы і рысы імпрэсіяністычнага светаадчування, якому характэрна, як зазначала Л. Тарасюк, “здольнасць успрымаць навакольны свет у дынаміцы, імгненнасці яго праяваў, імкненне зафіксаваць першаснае, свежае ўражанне і стварыць на яго аснове цэласны малюнак убачанага, пачутага, перажытага” [11, с. 43–44]. Асабліва ярка імпрэсіянізм выяўляецца ў яе вершах “Светласць”, “Тімі”, “Брату”, “З лістоў да брата” і інш. Паэтычны радок паэтэсы вылучаецца ўвагай да падзей унутранага жыцця, сканцэнтраванасцю на стане прыроды, яе дэталізацыяй: “Мне хочацца акордаў ціхіх і крышталёвых, // як першая сляза дзявочага кахання, // як спеў палёў і шолах звонкай сталі // у свежым непарушным ранні. // І гаю шэпт у восені актавах, // і шэстэст лісця ціхі і таемны...” [8, с. 24].

У канцы 1920-х гг. у паэзіі Я. Пфляўбаўм заўважаюцца і эстэтычныя пошукі, характэрныя экспрэсіянізму, у прыватнасці, колеравая разнастайнасць, выразнасць вобразаў (вершы “Паэту”, “Брату”, “Радасць” і інш.).

Можна зазначыць, што вершы, напісаныя ў час знаходжання паэтэсы ў “Маладняку” (1924–1927), і вершы перыяду яе ўдзелу ў БелАПП (1928–1931) – адрозніваюцца. Калі ў пачатковым перыядзе разам з моладзевым задорам прысутнічае лірызм, спавядальнасць (вершы “Не спіцца ўночы”, “Закрынічыла сэрца”, “Навальніца”, “Досвіткам”, “Брату”, “З лістоў да брата”, “Вячэрнія рытмы” і інш.), то для яе паэзіі канца 1920-х гг. характэрна ўзмацненне прапагандысцкай, заклікавай рыторыкі, творы гэтага часу можна назваць тыповым прыкладам рэалізацыі метаду сацыялістычнага рэалізму, які тады толькі зараджаўся (вершы “Да дзясятых угодкаў БССР”, “Музей рэвалюцыі”, “1 Мая”, “Камунарам”, “Турксіб”, “Жыццю дванаццаць год...”, “Музыка збройнага звону”, “З паэмы “Кастрычнік”, “Дзень калектывізацыі” і інш.).

Асаблівы рэзананс выклікаў у той час яе верш “Турксіб” (1929), прысвечаны будаўніцтву Туркестана-Сібірскай чыгункі, якая звязала Сібір і Сярэднюю Азію. Гэта падзея знайшла адлюстраванне ў многіх пісьменнікаў: І. Ільфа і Я. Пятрова,

А. Ввядзенскага, Б. Пільняка, Л. Мартынава і інш. На верш Я. Пфляўбаўм была напісана літаратурная пародыя Себасцьяна Старобінскага (псеўданім паэта Міколы Хведаровіча), якая была надрукавана ў яго кнізе “Ха” (1932) і аздоблена сяброўскім шаржам Дэ Вэ Бэка (псеўданім мастака Цфанія-Гедалія Кіпніса) [10]. Я. Пфляўбаўм там намалявана з доўгай шыяй, якая расцягнута з канца паравоза так, што галава высоўваецца з яго трубы, а ў прычэпленым вагоне едзе вялікі флакон духоў “Coty”. Эпіграфам да пародыі сталі словы “Кволую кволасць жанчыны // Бачыць паэт у машыны” [10, с. 30]. Гэты факт сведчыць пра рэзананс сярд чытацкай аўдыторыі твора маладой аўтаркі, а таксама пра супярэчлівыя адносіны крытыкаў да жаночай творчасці (напэўна, не зусім звычайна было успрымаць ад паэтэсы-жанчыны верш не традыцыйны пяшчотна-лірычны, а пра чыгунку, цягнік, тэхніку і будаўніцтва).

Як бачна, паэтычны талент Я. Пфляўбаўм абнадзейваў на далейшае разгортванне, час беларусізацыі садзейнічаў таму. Яна планавала выданне зборніка вершаў “Мелодыі” (1929–1930) – аб гэтым пісалася у хроніках часопіса “Маладняк”, № 5, 1927, а ў №№ 1 і 3 – увогуле ішла гаворка пра тое, што кніга здаецца ў друк [8, с. 6]. Але “Мелодыі” Я. Пфляўбаўм так і не ўбачылі свет.

Першы перыяд творчасці Я. Пфляўбаўм закончыўся ў 1931 г., калі паэтэса выходзіць замуж за М. Лужаніна. З 1932 г. па канец 1980-х гг. Я. Пфляўбаўм не надрукавала ніводнага радка.

Але ўвесь гэты час паэтэса працягвала пісаць, толькі рабіла гэта “ў стол”. М. Лужанін згадваў у сваіх успамінах “Пры гэтым прысутнічаў”: “Што вершы пішуцца кожны дзень, нельга было ўтаіць, жывучы пад адным дахам. Аднак мне яны не паказваліся <...> Гаспадыня дому у сваім кутку, а пасля – у пакоі вечарамі пісала, адкладаючы скарыстаныя бланкеты ў тумбачку. Бланкет і самапіска ездзілі з ёю на дачу, на Нарач, у дамы адпачынку і санаторыі. Тады яна шмат перакладала. Усе пераклады пражаных і драматургічных твораў ад “Кліма Самгіна” да “Маладой гвардыі”, “Вішнёвага саду” і Байрана, хоць і падпісаны маім іменем, належаць ёй. <...> Я ўжо там-сям аднавіў справядлівасць, паздымаў сваё прозвішча з не свае работы” [15, с. 3].

М. Лужанін узгадваў, як выпадкова, будучы ў іх у гасцях, А. Куляшоў выхапіў з рук Я. Пфляўбаўм рукапісы яе вершаў, якія яна несла паліць, і вырашыў іх надрукаваць. А. Куляшоў, на жаль, хутка, у 1978 г., памёр, не паспеўшы здзейсніць задуманае. Выдаць зборнік атрымалася толькі ў Анатоля Вярцінскага (“Сувой жыцця”, 1989). Хаця крыху раней ён надрукаваў падборку вершаў Я. Пфляўбаўм у “Літаратуры і Мастацтве”. “Першы паасобнік я атрымаў з надпісам: “Табе. З падзякай за вызваленне радкоў” [15, с. 4] – пісаў М. Лужанін аб выданні другой кнігі жонкі пасля больш чым 60-гадовага перапынку пасля выдання першай.

У 1992 г. убачыў свет трэці зборнік вершаў Я. Пфляўбаўм “На захадзе сонца”. Яшчэ М. Лужанін меркаваў выдаць чацвёрты зборнік “Зімовае сонца”, здаў яго ў выдавецтва “Мастацкая літаратура”, але кніга не была надрукавана, як і плануемы пяты – “Пасмяротнае” з вершамі на рускай мове.

Пасля смерці жонкі ў студзені 1996 г. (пахавана на могілках в. Паперня Мінскага р-на) М. Лужанін закрэсліваў пад многімі вершамі сваё імя, вяртаючы ім сапраўднага аўтара – Я. Пфляўбаўм.

У чым прычына такога доўгага маўчання? Калі гэта можна неяк растлумачыць “непаясцую часу” ў 1930–1950-ыя гг., то пазней магчымасць друкавацца была.

Сёння адназначны адказ даць немагчыма. У часопісе “Крыніца” (1995 г, № 8) была надрукавана падборка артыкулаў пра жыццёвы і творчы шлях паэтэсы, а таксама інтэрв’ю з самой аўтаркай, дзе зроблена спроба разгадкі феномена лірычнай гераіні паэзіі Я. Пфляўбаўм.

Сама аўтарка ў інтэрв’ю з Л. Рублеўскай адказвала вельмі сціпла: “Што тычыць майго маўчання, дык гэта ніякі не прынцып, яно ўяўнае. Мне даволі было выказацца перад сабою, даверыцца алоўку і шматку паперы. Праўда, працуючы ў сібірскай школе і ў маскоўскіх выдавецтвах, цяжка было думаць пра нейкае сталае з дня ў дзень пісанне. Пасля, у Мінску ўжо, часу пабольшала, аднак думалася: чаго табе вытыкацца з вершамі ў людзі, гэта твой клопат, твой боль, які нікому не будзе цікавы. Да таго ж, я пісала тое, што хачу, а наўкол чулася іншае, можа, не зусім адчутае аўтарамі, але абавязковае... А падаахвочванняў да друкавання стала...” [15, с. 5–6].

Яшчэ адна з магчымых прычын яе маўчання – матчын завет “не займацца прафесійнай літаратурнай творчасцю” [15, с. 16], пра які ўзгадвае Л. Сільнова. Сапраўды, ён праходзіць праз многія вершы паэтэсы, асабліва ў нізцы “Не збудзеш з памяці...”, прысвечанай маці і бліжнім сваякам (надрукаваны пазней у зборніку “На захадзе сонца”), пацверджаннем таму сталі і словы Я. Пфляўбаўм у яе інтэрв’ю для газеты “ЛіМ”, якія згадвалі час вяртання ў Мінск адразу пасля заканчэння Вялікай Айчыннай вайны: “Расла туга па Беларусі. Мае начальнікі ўрэшце зразумелі, што мяне трэба адпусціць на радзіму. І я паехала ў зруйнаваны Мінск. І тут пачаліся вершы. Але я помніла матчын завет – не выносіць іх на людзі...” [15, с. 17]. Здавалася, што да канца жыцця яна вытрымае слова: “Сябе, свой лёс абнахваць зноў // Больш не адважуся ніколі: // Усіх цікаўных стараной // Я абыду і выйду ў поле” [15, с. 18].

Паэтэса перарвала сваё маўчанне толькі напрыканцы жыцця. Зборнік “Сувой жыцця” (1989) прадэманстраваў, наколькі багата напісана паэтэсай за ўвесь яе няпросты жыццёвы шлях. У гэтым жа годзе, у 81-гадовым узросце Я. Пфляўбаўм становіцца членам Саюза пісьменнікаў СССР. А. Вярцінскі, як вельмі беражлівы рэдактар, сістэматызаваў творы Я. Пфляўбаўм па дзесяцігоддзях – з “трыццатых гадоў” па “васьмідзесятыя гады”, вылучыўшы аўтарскае крэда паэтэсы ў наступных яе радках: “Тваё пісанне не тавар, // Не ў пару творыкам няздар, // Яно, як кажуць, для душы: // Не можаш не пісаць – пішы, // Вось толькі фальшам не грашы” [6, с. 6].

Паэтычная творчасць, выйшаўшы далёка за межы “маладнякізму” 1920-ых гг. развілася ў сапраўднае паэтычнае майстэрства, у якім чытач зможа знайсці адказы на спрадвечныя пытанні аб жыцці і смерці, каханні і здрадзе, творцы і мастацтве, і інш.

Прааналізуем, пра што пісала, але не друкавала Я. Пфляўбаўм пасля 1931 г. З 1933 г. – часу знаходжання ў ссылцы разам з мужам – нараджаюцца яе “сібірскія вершы” (“Чужой была я ў тым кутку”, “Марыінск Томскі”, “Сібір” і інш.); паэтэса кранальна перадае адчуванне няўтульнасці: “Куток без крэсла, без стала, // І ты, як птушка без крыла. // Халодны горад, школьны дом. // І толькі сіні снег суздром” [8, с. 84]. Пра складаны акалічнасці асабістага жыцця, здраду мужа – радкі з верша 1933 г.: “Прыстала гордасць ад відна // Каля чужога ганка дзесьці, // І я пакрочыла адна // Не паўз цябе, але паўз песню” [8, с. 316]. Лірычная гераіня паэтэсы цалкам пранізана болем ад пакут: “Я не паэтка больш, // Я нагі дзікі боль...” [8, с. 319].

У гэтых вершах лірычная гераіня праяўляе наймаверпную стойкасць, параўноўваючы сябе з кветкамі, якія прараслі з камення (верш “Не аддавай душу маркоце...”). Пераадолець цяжкія выпрабаванні ёй дапамагла творчасць: “І зазіхцеўся мой сусвет, // Як некалі на панадворку, // Дзе ціха першы свой куплет // Пад першай выдыхала зоркай” [9, с. 20]. Лірычнае гераіня прымае рашэнне – быць моцнай беларускай: “Не будзе ўжо кволай жанчыны нідзе – // Ушчулі надмерныя даты, – // Астатняй зазнала яна кагадзе // Упартае пэўнасці страту. // Калі ж нават гэтае перасігне, // Глытаючы кроў сваю з вуснаў, // Зазнае вялікую з’яркласць агней // Сціплейшая з беларусак” [8, с. 320].

У паэзіі 1940-ых гг. побач з трагедыяй вайны (вершы “Дзень вайны...”, “Ліст ваеннага лётчыка” і інш.) – трагедыя жанчыны: “Жанчына, ты ўсяму прычына – // Безабароннасці душы // і нематы, калі павінна // Лямантаваць: крычаць, крышыць” [9, с. 34], паэтычнае слова Я. Пфляўбаўм – гэта споведзь душы: “Калі мастак ты чыстым правам, // А не для ўцехі і забаў, – // Дык папусціся зманам славы, // Але душы не занядбай” [9, с. 41]. Для паэтаў у аўтаркі нямала парад: “Не кроц бяздумна за радком, // З яго хвалюючым сугуччам, // Будуй трывалы моцны дом // Для думкі смелай і бліскучай” [9, с. 58]. Па-ранейшаму, яшчэ з “маладнякоўскіх” часоў, у паэзіі Я. Пфляўбаўм як гэтага перыяду, так і пазнейшага, актыўна прадстаўлены вобраз вясны (вершы “Сок вечна гоніць сакавік”, “Позняя вясна”, “Сакавік”, “Вясна” і інш. У вершы “Матчын дом” аўтака паэтызуе вяртанне на радзіму пасля заканчэння вайны: “Святлее неба над гайком, // Лугі цвітуць барвова, // І ты ідзеш у матчын дом, // Вярнуўшыся з вандровак” [8, с. 107].

Вершы 1950-ых гг. вылучыліся інтымным даверам паэтычнаму радку, лірычная гераіня раскрыла свае пакуты ў асабістым жыцці: “Была я жонкаю благой, // Бо сына ты не прычакаў. // Тады наводшыбе, з другой, // На свет з’явілася дачка. // Але цябе не ўзрушыў лёс // Галінкі ад таго сцябла: // Ты праз вайну бацькоўства нёс // І без турбот, і без цяпла. // Тады не ведала і я, // Бо скалануўся цэлы свет, // Ці ёсць яшчэ ў мяне сям’я // І што жыве з яе прыкмет?...” [9, с. 111]. Гэтыя радкі падцвярджаюць інфармацыю аб тым, што ў М. Лужаніна была дачка – А. А. Япрынцава (1939–1988) [8, с. 8], вобраз лірычнай гераіні атасаямліваецца з аўтаркай.

Паэтэса знайшла сваё наталенне ў творчасці, у ёй лекавала сваё сэрца ад адзіноты. У вершы “Слова” лірычная гераіня супакойвае свой безпрасветны адчай толькі ў слове: “А на мяжы таго адчаю, // Калі ні променю ў душы, // Як збаўцу, я цябе страчаю, // І ты загадваеш: пішы! // Пішы, каб прадыхнуць, каб дыхаць, // Каб заўтра дзень яшчэ заспець, // Каб згнаць, што гэты боль аціхне, // Каб новаму пад сэрцам спець...” [8, с. 133]. Паэтычнаму радку яна скардзілася на сваю нялёгкую жаночую долю: “Адна, як крыж на небасхіле, // Дзе гмах царквы глядзіць на ўсход, // Чые грахі мне залічылі // За сотні выдажджаных год? <...> Здавён жыву я вартаўніцай, // Пільную неба злы замах // І адхіляю навальніцу // Ад дрэва, дзе спявае птах” [8, с. 284]. Нягледзячы на цяжасці сямейнага жыцця, паэтэса і паэт змаглі захаваць свой шлюб. У інтэрв’ю на пытанне аб сакрэце захавання доўгага сумеснага жыцця ад паэтэсы Л. Рублеўскай да паэтэсы Я. Пфляўбаўм, як ад жонкі паэта да жонкі паэта, яна адказала: “Нас пазнаёміла маладосць: уласная, літаратуры, рэспублікі. А здружыла, мусіць, некаторая вуглаватасць у хадзе, у гаворцы, непадобнасць да іншых. Раіць нічога не магу, прыдатнае для адной сям’і можа быць згубным для другога. Мусіць, трэба трымацца ў сям’і так блізка, каб адразу ж падаць другую руку ў цяжкі момант: хвароба, бяда, незадаволенасць сабою або кім

ці чым. Не кажу пра ваганні: як зрабіць новы крок, куды скіраваць дарогі і памкненні. Тут без другаявай падтрымкі не абыдзешся” [15, с. 7].

Пачынаючы з 1960-ых гг. у творах паэтэсы ўзнікае сум па маладосці (вершы “Маладосць”, “Пачуццё меры”, “Старасць” і інш.) – тэма, якая найбольш ярка выяўляецца менавіта ў жаночай паэзіі [13, с. 23]. У гэты час лірычная гераіня Я. Пфляўбаўм працягвае несці свой крыж маўчання і жаночай пакорлівасці, разняволенай яна сябе адчувае толькі ў творчасці, якая беражліва і надзейна схавана: “Радок зацяты, як іслам, // Твая рэлігія – пакора, // Дык хіба я цябе аддам, // На здзек іроніі, на сорам. // Які ты ёсць, такі жыві, // Жыві затоенай істотай, // Палай агнём мае крыві, // Мае тугі, мае самоты” [8, с. 150].

У лірыцы 1970-х гг. – пераасэнсаванне лёсу, жаночай долі (вершы “Даруй, жыццё...”, “Зона сардэчнай радыяцыі”, “Мой лёс” і інш.). Лірычная гераіня ў чарговы раз пакутуе ад немагчымасці рэалізаваць сябе ў мацярынстве: “Не ўгадаваўшы табе сына, // Нібы зраклася я паўтору” [8, с. 151], і зноў “падаюць з сэрца радкі...” [8, с. 151], “чарнавікі душы” [8, с. 158], “дзе толькі не пішуцца вершы” [8, с. 162]. У 1980-я гг. у лірычнай гераіні Я. Пфляўбаўм “радок прытомлены” [9, с. 350], “Мае вы бедныя радкі! // Пазашываліся ў куткі // Ад воч маіх ускрутных, // Не горніцеся да рукі, // Знікаеце нячутна” [9, с. 359].

Зборнік вершаў “На захадзе сонца” (1992) – паэтычная споведзь ужо сталай жанчыны. Тут і развагі пра жаночае шчасце па матчынаму запавету (верш “Лічы сябе шчаслівай”), і спроба падвядзенне вынікаў жыцця, пераасэнсаванне сваёй жаночай долі: “Святлом зялёным заліло // Сумёты снегу за акном, // І я ўбачыла праз шкло // Сваё жыццё, як у кіно” [8, с. 223], “А ці была калі жанчынай, // Што сэрца некаму тачыла, // А ці была ты, урэшце, жонкай // з тым неакупленым пярсцёнкам...” [8, с. 180]. Нягледзечы на паважаны ўзрост, лірычная гераіня вершаў Я. Пфляўбаўм захоўвае цікавасць да жыцця: “Падвяла гады пад восень // І цікуеш, што далей: // Ці ўстрыжыш ты кагосьці, // Ці сама пачнеш скілець?” [8, с. 185], “Душа – то жанчына, // Як скрыпка, як песня, // Як наша жалейка на ростанях весніх <...> Жывая! Жыве! І агледзеўшы увосень, // Зімой, адубеўшы ў завеях, навослеп // Ідзе напраткі на цяпло, на ўсмешку // З свайго расхістанага ветрам падстрэшка” [8, с. 195], жыццё ў лірычнай гераіні Я. Пфляўбаўм – “імгненне між сённяшнім і заўтрашнім стрэсам”, а любоў – боль [8, с. 206], у жыцці паэтэсы шмат адзіноты (вершы “На дванацатай гадзіне адзіноты...”, “Рака адзіноты” і інш.).

Ратаванне ад згрызот жыцця лірычная гераіня вершаў Я. Пфляўбаўм, як і ў маладосці, знаходзіць у паэзіі (“Радочкі-браткі, // Мае гадаванцы, // Як вербаў каткі // З усіх маіх станцый” [8, с. 205], у захапленні роднай мовай (“Тучы, крычы, не ціхні, слова, // Як толькі ўсочыш думкі след, // Гучы прамовай і замовай, // Святая матчыная мова, // зіхлівых гукаў самацвет!” [8, с. 178]. Вядома, што Я. Пфляўбаўм шмат перакладала, але самыя лепшыя – вершы на роднай мове – гэта “песня песняў”: “Бадлер, Верлен – чужыя краскі // На кветніку юначых год. // Мы з перакладчыскае ласкі // Іх пазнавалі без турбот. // Але ўжо век будзіў другую, // Неверагодную красу, // Што з мовы роднае віруе, // Алмазам робячы красу” [8, с. 214].

Вобраз сонца магістральнай лініяй праходзіць праз усю творчасць паэтэсы, невыпадкова ён вынесены і ў назвы яе зборнікаў (На захадзе сонца”, “Зімовае сонца”, “Сонца”). Пачынаючы з маладых, “маладнякоўскіх” па-вясноваму бадзёрых настройаў, працягваючы спякотным знойным сонцам жаночага росвіту, лірычная гераіня вершаў Я. Пфляўбаўм уваходзіць у перыяд сталасці – захад сонца. Запла-

наваны быў наступны зборнік – “Зімовае сонца”, але яму не суджана было “ўзыйсці”. Але ў 2023 г. быў надрукаваны зборнік выбраных вершаў Я. Пфляўбаўм “Сонца”, укладальнік якога А. Данільчык напрыканцы свайго ўступнага артыкула цытуе радкі іншай паэтэсы Зінаіды Бандарынай: “Ды не здольна старасць засціць сонца...” [8, с. 9].

У зборніку “Сонца” надрукаваны вершы, большасць якіх упершыню, з двух меркаваных зборнікаў “Зімовае сонца” і “Пасмяротнае”.

Паэтэса ўслаўляе дом, радзіму: “Адна радзіма ў чалавека, // І мова матчына – адна: // Так будзе, так было спрадвеку, // Як кожны год цвіце вясна. // І ў першых ростанях, з аддалі, // Ты сніў, ты чуў, ты дыхаў тым, // што людзі домам называлі, // парогам бацькавым святым” [8, с. 229], па-ранейшаму бласлаўляе творчасць (вершы “Яшчэ ты не знаеш, бялюткі лісток...”, “Не буду зноў смуціць радок”, “Я пачынаю дзень яшчэ ў палоне слоў”, “Колькі вас пачата, вершаў...”, “Гэты сшытак мітуслівы”, “Паспі, радок, сасні вяскенку...”, “Пішы, душа, не дакарай” і інш.).

Тэма скону жыцця ў апошні перыяд творчасці на дзявятым дзясятку жыцця гучыць максімальна напружана (вершы “Старасць”, “Я гатова”, “Перад адыходам”, “Вось і ўсё. З жыццём мы падурэлі”, “Даволі! злазь з калёс”, “Сысці мне трэба так далёка”, “Пралог” і інш.), яе сонца заходзіць (верш “Сонца гасне за адхонам”): “Ці была, ці нее была, // Шчасцейка не здабыла, // Толькі, словам захварэўшы, // Нават дом не абжыла...” [8, с. 289].

Значную ролю ў вяртанні творчай спадчыны беларускай паэтэсы сучаснаму чытачу адыграла таксама і выданне анталогіі беларускай жаночай паэзіі міжваеннага перыяду “Бліскавіцы” (2017) (укладанне А. Данільчык і В. Жыбуля) [4], у якой упершыню сабраны і надрукаваны пад адной вокладкай творы 61 беларускай паэтэсы, напісаныя ў перыяд з 1918 па 1941 гг. Сярод іх і вершы Я. Пфляўбаўм. У кнігу ўвайшлі творы і хрэстаматыйныя, і малавядомыя, і нават ніколі не публікаваныя раней.

Творчасць Я. Пфляўбаўм – споведзь жанчыны, якая жыла лёсам свайго мужа, ахвяраваўшы свой талент на алтар яго кар’еры. Паэзія Я. Пфляўбаўм бясспрэчна таленавітая і шматгранная, яе імя несумненна ўпрыгожыла небасхіл жаночай паэзіі, яе паэтычная спадчына вартая ўвагі даследчыкаў, аналіз палітры яе жаночага светапогляду на рэчаіснасць дазваляе больш дакладна ўзнавіць акалічнасці гісторыі беларускай літаратуры ХХ ст.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Бабарэка, А. Вясну радзіла восень // А. Бабарэка // Маладняк. – 1925. - № 7. – С. 9.
2. Багдановіч, І. Э. Авангард і традыцыя: Бел. паэзія на хвалі нац. адраджэння / І. Э. Багдановіч. – І. Э. Багдановіч. – Мн.: Бел. навука, 2001. – 387 с.
3. Байкоў, М. З. Бандарына, Н. Вішнеўская, Я. Пфляўбаўм: вершы. Выданьне ЦБ Маладняка. Менск, 1926. 46 с. / М. Байкоў // Маладняк. – 1926. – № 3. – С. 149–150.
4. Бліскавіцы: анталогія беларускай жаночай паэзіі міжваеннага перыяду. – Мінск: Кнігазбор, 2027. – 448 с.
5. Луцкевіч, А. Выбраныя творы: праблемы культуры, літаратуры і мастацтва / уклад., прадм., камент., індэкс імёнаў, пер. з пол. і ням. А. Сідарэвіча. Мінск: Кнігазбор, 2006. – 460 с.
6. Мікуліч, М. “Мы прадзём і тчом і белім...” / М. Мікуліч // Полымя. – 2018. - № 10. – С. 118–134.
7. Міцкевіч, Н. Доўгая дарога / Н. Міцкевіч // Янка Маўр. Наш вечны рабінзон / Н. Міцкевіч; уклад. Н. Міцкевіч. – Мінск: Маст. літ., 2018. – С. 32.

8. Пфляўбаўм, Я. Э. Сонца: выбраная паэзія / Яўгенія Пфляўбаўм. – Мінск: Альфа-кніга, 2023. – 344 с.
9. Пфляўбаўм, Я. Э. Сувой жыцця: Кн. паэзіі / Яўгенія Пфляўбаўм. – Мінск: Маст. літ., 1989. – 406 с.
10. Старобінскі, С. Ха / С. Старобінскі, Дэ Вэ Бэка. – Гомель: Палесдрук, 1932. – С. 30.
11. Тарасюк, Л. К. Мастацця кірункі і плыні ў беларускай паэзіі XIX – пачатку XX ст.: Вучэб. дапам. для студэнтаў філал. фак. / Л. К. Тарасюк. – Мінск: БДУ, 1999. – 72 с.
12. Шапран, С. Неюбілейныя нататкі з нагоды двух нягучных юбілеяў: да 135-годдзя мастака Язэпа Драздовіча і 115-годдзя паэткі Яўгеніі Пфляўбаўм / С. Шапран // Роднае слова. – 2023. – № 10. – С. 70–73.
13. Шматкова, І. І. Беларуская жаночая паэзія XX ст.: вуч.-метад. дапам. / І. І. Шматкова. – Мінск: БДУ, 2023. – 199 с.
14. Шматкова, І. І. Творчы лёс беларускай паэтэсы Яўгеніі Пфляўбаўм / І. І. Шматкова // *София: электронный научно-просветительский журнал*. – 2026. – № 1. – С. 31–36. [Электронный ресурс]. URL: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/346434/1/31-36.pdf> – Дата доступа: 10.05.2026.
15. Яўгенія Пфляўбаўм // Крыніца. – 1995. – № 8. – С. 2–18.

**“TO YOU. WITH THANKS FOR THE RELEASING OF THE LINES”:
THE DISTINCTION OF THE LYRICAL HEROINE
IN THE POETRY OF EUGENIA PFLYAUBAUM**

I.I. Shmatkova

Belarusian State University

Minsk, Republic of Belarus, i.shmatkova@gmail.com

The article examines the ideological-thematic and genre-stylistic features of the lyrics of the Belarusian poetess Evgenia Pflaubaum, the distinctiveness of her lyrical heroine, analyzes biographical information, reveals their connection with the author's creative path. The role of Evgenia Pflaubaum's work in the development of Belarusian women's poetry of the 20th century is determined.

Keywords: life and creative path of Evgenia Pflaubaum; ideological-thematic and genre-stylistic features of her work; lyrical heroine; Belarusian women's poetry.